

SJELBRO

8544 Mørke

1: Sjelbro-stenen ved Alling Å markerer et mere end 2000 år gammelt overgangsted.

2: Sjelbro-stenen ved Alling Å. Foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

3: Sjelbro-stenen i engen ved Alling Å set fra nutidens landevejsbro øst for stenen.

4: Maskestenen set fra nordvest.

Administration

Ejerforhold
Oprettet
Sidste rettelse
Tilsyn og beskadigelser
Pleje, skiltning og 100 m.-zone
FREDNINGSNR.
STEDNR.

Privatejet
2001
02-2021
Kulturarvsstyrelsen - [KUAS](#)
[Syddjurs Kommune](#)
[2115-25](#)
[141010-43](#)

Find Fortidsmindet med GPS

GPS
Længdegrad 10.24121
UTM-system
Breddegrad 56.403821
E 576568 N 6251792

Beskrivelse

Det er vel kun de færreste mennesker som skænker stedet en særlig tanke, når Alling Å i dag krydses ad den moderne landevej og betonbro ved Sjelbro. Stedet er dog overordentligt interessant og rummer en god historie om uafbrudt færdsel gennem de sidste 2.000 år.

Sjelbro-stenen i engen ved Alling Å set fra nutidens landevejsbro øst for stenen.

Nord for åen - i engen vest for landevejen står en oprejst sten. Den kan let ses fra landevejen, og ved nærmere eftersyn ses et indhugget, trolde lignende maskebillede med flettet skæg på stenens nordside. Stenen er en såkaldt billedsten og stammer fra vikingetiden omkring år 1.000.

Sjelbro-stenen ved Alling Å. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Modsat vikingetidens runesten, som oftest er flyttet fra deres oprindelige placering til især kirkerne, står Sjelbro-stenen på sin oprindelige plads, hvor den har markeret en gammel overgang ad en træbygget bro over Alling Å.

Maskestenen set fra nordvest.

Sjelbro-stenen blev fundet i 1951, hvor den lå med maskebilledet nedad på samme sted. Her havde den ligget i "mands minde" indtil engens daværende ejer Åge Sørensen tilkaldte Nationalmuseet. Han havde fundet mærkelige linier på stenen, som viste sig at være troldebilledet, og fundet var også startskuddet til de efterfølgende arkæologiske udgravninger i engen omkring stenen, hvorved der fandtes i alt fald 4 meget velbevarede vejføringer fra oldtiden.

I engen mellem Sjelbrostenen ses flere gamle vejdæmninger. Denne nærmest nutidens landevej er fra Chr. d. IV. Tid.

Andre men senere veje ses også på stedet i form af forhøjede, nu græsklædte, vejdæmninger mellem stenen og nutidens høje vejdæmning, som fra begge sider leder frem til betonbroen. Om vejdæmningen nærmest nutidens vej vides, at den blev overflødig, da man for ca. 100 år siden omlagde vejen til sin nuværende placering. Da man i 1928 opbrød de sidste rester af vejen, blev der fundet et messingskilt med Kong Chr. d. IV's navnetræk, så denne vej har sikkert været i brug i hans regeringstid mellem 1588 og 1648.

På generalstabskortet fra slutningen af 1800-tallet fremgår Skjelbro Kro og dens stald tydeligt nær 2 mile-mærket fra Randers.

Den nu nedlagte Sjelbro kro nord for åen - som nu er omdannet til efterskole - har gennem århundreder ligget strategisk godt ved denne overgangen over Alling Å. Her var både stald og krostue, og her blev det velkendte Sjelbro-marked afholdt 4 gange årligt frem til starten af 1920'erne, hvor folk fra nær og fjern strømmede til modsat i dag var der dengang liv og handel på stedet.

Udgravningsfoto af den øvers- te af vikingetidens 2 svelleveje som ligger ovenpå 2 stenlagte veje fra tidlig jernalder. (Foto T.G. Bibby, 1953).

De 4 "oldtidsveje som skjuler sig under engen, ligger kun ca. ½ m under græstørvne. Øverst er to meget velbevarede plankeveje i egetræ. Af udgravningsfotoet fremgår svellevejenes unikke bevaringsforhold tydeligt. I den fugtige engjord bevares træ meget bedre end på tørt land. Vikingetidens plankeveje er opbygget af kraftige spejkløvede egeplanker lagt på tværs af køreretningen på en solid langsgående træramme og understøttet af nedrammede træpæle.

En grøft gennem vikingetidens gamle åleje var også interessant. Udover en mængde forskellige træstykker af delvist ubestemmelig karakter, fandtes pælerester fra en formodet bro, som tilhører de to plankeveje, som udgraveren formoder ligger tidsmæssigt tæt på hinanden i den sene vikingetid. I det gamle åløb blev også iagttaget spor fra en del andre plankeveje, så de to som kunne erkendes på land står næppe alene. Hvornår disse veje gik af brug vides ikke. Træveje og -broer var vedligeholdelseskrævende og havde en relativ kort levetid. Fra klager og indberetninger i historisk tid ved vi, at træbroerne mange gange forfaldt så meget, at det igen blev nødvendigt at krydse vandløbet ved et ofte farefuldt vadested.

Under de to plankeveje på landjorden fandtes yderligere to vejspor som følgelig er ældre. Det var stenlagte veje anlagt på et lag af grene og tømmer og kantet af store marksten. Disse veje har sikkert stået i forbindelse med et vadested over åen. Ud fra vejenes opbygning dateres de til tidlig jernalder omkring år 0. Lignende stenlagte oldtidsveje kan ses ved Borremosefæstningen i Himmerland, og ved oldtidsvejene ved Tibirke og Broskov på Sjælland.

Det indhuggede maskebillede på Sjelbrostenen af den grufulde åmand.

Opstregning af det indhuggede maskebillede på Sjelbro-stenen.

I vikingetiden må det formodes at maskebilledet på Sjelbro-stenen var opmalet. Den sælsomme troldefigur med store øjne og næse samt flettet skæg har måske påmindet den rejsende om åmanden, som sagnet siger herskede i vandløbet. Han krævede hvert år et menneskeoffer, og det fortælles, at han engang ikke havde fået dette opfyldt i 6 år, hvorefter han det 7. år tog alle syv mennesker i en vogn som skulle passere åen. Tidligere nu afdøde rigsantikvar P.V. Glob har fremsat den teori, at maskebilledet på Sjelbro-stenen skulle beskytte den rejsende mod dette monster ved at skræmme med sit grufulde udseende, eller ved at lamme ham fordi billedet forestillede ham selv.

Maskebilledet er i vikingetidens såkaldte Mammenstil. Lignende billeder kendes fra 3 danske runesten fra vikingetiden og fra tidens båndslængede ornamentik generelt - men kun Sjelbro-stenen er uden runeindskrifter. Fra det gamle danske område i Skåne kendes 4 maskesten, hvoraf den ene dog er uden runer ligesom Sjelbro-stenen. Af de danske maskesten er den mest kendte "Århus-runestenen". Den står på Moesgård Museum, og masken er blevet museets logo.

Maskebilledet på Århus-runestenen.

Sjelbro-vejene er stadig en stor arkæologisk ressource og et interessant mål for fremtidige undersøgelser. Med nutidens muligheder for datering v.h.j.a. årringsforløbet i træ (såkaldt dendrokronologisk datering) er træ fra den ældste af svellevejene blevet dateret til 752 e. Kr., hvilket ikke helt passer med formodningen om, at de to svelleveje skulle være næsten jævn gamle. Udgravningerne i 1950'erne havde et efter nutidens mål et ret begrænset omfang. En udvidelse af afgravningerne kan sikkert give mange interessante oplysninger, som bør vurderes i sammenhæng med lokalområdets øvrige fund.

Kreaturer afgræsser i dag fredeligt engen ved Sjelbro som stadig forsegler de velbevarede vejspor.

Sjelbro-overgangen over Alling å har altså dybe historiske rødder, og måske har handelen på stedet også rødder helt tilbage i vikingetiden. Vejen - særligt nord for Sjelbro - havde tidligere et andet forløb. På Videnskabernes Selskabs kort fra 1791 ses det tydeligt, at vejen dengang gik over Hørning ca. 2 km NV. for Sjelbro. I 1960 blev der ved udgravninger under den nuværende kirke fundet en trækirke fra vikingetiden omkring år 1000.

1700-tals vejen nord for Sjelbro gik over Hørning. Fundene ved Hørning Kirke indikerer, at vikingetidsvejen havde samme forløb.

Ved kirken er der også udgravet en gravhøj - "Hørninggraven" - som indeholdt en kammergrav med en af de rigeste kvindegrave vi kender fra Danmarks vikingetid. Kvinden var iklædt en fantastisk dragt med sølvindvirkede bånd og medgivet rige gravgaver - bl.a. det det ældst kendte træbord vi har i Skandinavien og et prestigefyldt vaskefad i bronze. Stavkirken fra Hørning er siden hen blevet rekonstrueret ved Moesgård Museum.

